

SIR PETER FREDERICK STRAWSON

Martin POKORNÝ - Petr KOŽÁTKO

Z osmi desítek let, jichž se Peter Strawson dožívá v letošním roce, jsou více než dvě třetiny spojeny s Oxfordem. Pochází ovšem z Londýna, kde se narodil 23. listopadu 1919 a kde také navštěvoval školu (Christ's College) ve Finchley. Do Oxfordu přichází v roce 1937, aby zde na Saint John's College studoval filosofii, ekonomii a politologii. Studium zakončuje v roce 1940 a ihned nastupuje do armády, odkud je propuštěn v roce 1946 (v prvních poválečných měsících ho vojenská služba přivádí až do těsné blízkosti slovenských hranic). Po krátkém působení na University College of North Wales se v roce 1947 vrací do Oxfordu a stává se Fellow tamější University College. V roce 1968 přejímá po Gilbertu Ryleovi prestižní Waynfletovu profesuru, s níž je spojeno Fellowship na Magdalene College. Od roku 1977 je nositelem šlechtického titulu sir.

Strawsonův vstup do filosofie byl ostře polemický: zhruba ve stejné době otevřel diskusi s J. L. Austinem o pojmu pravdy (*Truth*, 1950; později např. *A Problem about Truth*, 1964; *Truth: A Reconsideration of Austin's Views*, 1965), a zaútočil na proslulou Russellovu teorii deskripce (*On Referring*, 1950; *Identifying Reference and Truth Values*, 1964 aj.). Bylo to zejména druhé vystoupení, které ho rázem postavilo do centra filosofických diskusí. Proti Russellově tezi, že určité deskripce ("definite descriptions") nejsou referenční výrazy a že adekvátní logická analýza vět, v nichž se vyskytují, je musí eliminovat pomocí kvantifikátorů, proměnných, predikátů a logických spojek, postavil Strawson referenční pojetí založené na komunikativní funkci deskripce. Užitím věty obsahující určitou deskripce se presuponuje (t.j. dává se najevo předpoklad), že existuje přesně jedno individuum, které jí splňuje. Pravdivost této presupozice je podmínkou toho, aby celá promluva měla vůbec nějakou pravdivostní hodnotu (t.j. aby byla pravdivým nebo nepravdivým tvrzením). Strawsonova stať rozdělila teoretiky reference do dvou táborů a polemiky, které vyvolala, pokračují s kolísající intenzitou dodnes. Strawson sám v nich projevil jistou pružnost: poukázal například na to, že Russellovo pojetí je intuitivně přijatelnější v případech, kdy individuální deskripce nestojí v pozici tématu (z hlediska aktuálního členění), a připustil pragmatický výklad svého pojmu presupozice.

Dalším významným příspěvkem do teorie reference byla nová, subtilnější varianta deskriptivistického pojetí vlastních jmen, kterou prosazoval

spolu se svým žákem J. Searlem. Podle této teorie (tzv. "bunch-theory"; srov. např. *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, 1974) jméno referuje prostřednictvím deskriptivních určení, ale není (jako u Fregeho) zkratkou jedné konkrétní deskripce: jeho smyslem je třída disjunktivně spojených deskripcí. Referentem je pak individuum splňující "dostatečně velký" počet z těchto deskripcí. Strawson také bezděky předznamenal jeden z podstatných rysů kauzální teorie reference, když analyzoval případy "parazitního" užití vlastních jmen: jde o případy, v nichž mluvčí přejímá jméno i s jeho referenční funkcí, a spoléhá se na identifikační znalost, kterou se jménem spojují jeho předchůdci.

Strawsonova nejvlivnější práce (*Individuals*, 1959), která slaví jubileum zároveň se svým autorem, je koncipována jako příspěvek k budování "deskriptivní metafyziky", t.j. disciplíny, jejímž cílem je popsat strukturu našeho myšlení a vypovídání o světě, nebo Strawsonovými slovy: popsat "kategorie a pojmy, které se co do své základní povahy vůbec nemění". Důrazem na "popis" se Strawson vyhraňuje především proti tradiční "revidující" metafyzice, jak ji ztělesňují například Berkeley či Leibniz. Zároveň se distancuje od těch tendencí ve filosofii jazyka, které v návaznosti na pozdního Wittgensteina popírají možnost nalezení jakýchkoli nezpochybnitelných, mimokonvenčních struktur.

V první části knihy Strawson zdůvodňuje ontologickou prvořadost materiálních objektů v tom smyslu, že jejich identifikace principiálně nevyžaduje referenci k entitám jiného typu: v tom lze spatřovat reformulaci rozlišení mezi substancí a akcidentem, jak je chápal tradiční aristotelismus. Kromě těles musíme považovat za primitivní i kategorii osoby: kategorie těla a ducha Strawson sice připouští, ale považuje je za odvozené. Jednotným pojetím osoby jako subjektu mentálních i tělesných predikátů se Strawson staví jak proti kartezianismu, tak proti tezi, že existence subjektu mentálních stavů je pouhou jazykovou iluzí ("no-ownership theory").

Druhá část *Individuals* zdůvodňuje úzké sepětí mezi pojmem jednotliviny a pozicí logického subjektu v subjekt-predikátové větě. Zatímco ve stati *On Referring* se ještě rozlišení mezi jednotlivinami ("particulars") a obecninami ("general concepts") považuje za odvozené ze subjekt-predikátové struktury věty, v *Individuals* se logicko-gramatické distinkce naopak odvozují z ontologických. Z asymetrie mezi jednotlivinami a obecninami Strawson odvodil celý systém hierarchicky uspořádaných logicko-gramatických asymetrií mezi subjektovými a predikátovými výrazy. Zároveň věnoval velkou pozornost rozdílu mezi způsoby, jakými subjektové a predikátové výrazy identifikují to, co uvádějí do komunikace (Strawson v této obecné rovině užívá výraz "introduce" spíše než "refer to" nebo "stand for"). Na těchto

analýzách založil další (identifikační) kritérium subjekt-predikátové distinkce, ale považoval je za podřízené kategoriálnímu principu. Teorie predikace zakotvila ve Strawsonově filosofii jako jedno z centrálních témat (srov. např. *Singular Terms and Predication*, 1961; *The Asymmetry of Subject and Predicate*, 1970; *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, 1974, aj.).

Individuals osobitě zasáhly také do historicko-filosofických diskusí (zejména kapitolou o monádách). Z filosofické tradice si Strawson nejvýše cení Aristotela a Kanta. Rozlišení mezi jednotlivým a obecným, pojetí základních jednotlivin a Strawsonova teorie predikace se nesou především v aristotelském duchu. S Kantem se Strawson vyrovnal knihou *The Bounds of Sense* (1966), v níž se snaží "vymanit analytickou argumentaci Kantovy pozitivní metafyziky zkušenosti ze spleti nauk transcendentálního idealismu". Z Kanta přejímá především nauku o časově uspořádané zkušenosti zahrnující znalost vnějších prostorových objektů, které vykazují trvalost a příčinné vztahy; naopak odmítá tezi o "věcech o sobě", jejíž původ vidí v Kantově nepatřičném psychologismu.

Strawson sehrál výraznou roli při rozvoji intencionálně založené teorie významu a mluvnických aktů (*Intention and Convention in Speech Acts*, 1964). Kritizoval Austinovo pojetí mluvnických aktů (slib, rozkaz, tvrzení, atd.) jako plně konvenčních a poukázal na neeliminovatelnou roli intence mluvčího při identifikaci významu promluvy. Zároveň kriticky analyzoval Griceův raný pokus o intencionální definici významu promluvy pro mluvčího ("utterer's meaning") a jako první ukázal nebezpečí nekonečného regrese v definicích tohoto základního pojmu intencionální sémantiky. Jako jeden z prvních (*Meaning and Truth*, 1969) se také zabýval vztahem a možnostmi syntézy griceovské intencionální sémantiky a davidsonovské teorie významu budované po vzoru Tarského teorie pravdy.

Vedle ontologie, filosofie jazyka, filosofické logiky a teorie poznání zasáhl Strawson osobitým způsobem i do filosofie mysli (philosophy of mind), etiky a teorie jednání (srov. mj. *Freedom and Resentment and Other Essays*, 1974; *Scepticism and Naturalism: Some Varieties*, 1985).

Pro mnoho filosofů je P. F. Strawson ztělesněním oxfordské verze poválečné analytické filosofie; paradoxem je, že je zároveň právem považován za filosofa, který ve své generaci nejvýrazněji překročil hranice analytického myšlení, a díky tomu získal silný vliv i v tradičních centrech kontinentální filosofie. Není těžké najít formulaci, která překlene tento zdánlivý rozpor: P. F. Strawson je jednou z nejvýraznějších a nejinspira-tivnějších osobností poválečné evropské filosofie.